

3 AKTERI ZAŠTITE OKOLIŠA U OSJEČKO-BARANJSKOJ ŽUPANIJI⁸⁵: OCJENA STANJA, CILJEVI I MJERE⁸⁶

Akteri koji se pojavljuju u skorijoj praksi zaštite okoliša mogu se svrstati u jednu od tri osnovne kategorije⁸⁷:

1. upravna tijela na različitim razinama (državna, regionalna, lokalna), u različitim sektorima (zaštita okoliša, gospodarstvo, infrastruktura...), s različitim funkcijama (planiranje, provedba, nadzor...)
2. gospodarski subjekti (različita javna i privatna poduzeća)
3. javnost (skupine, pojedinci, udruge).

U ovom poglavlju prvo se analizira svaka od ovih kategorija u slučaju OBŽ, a potom se na osnovi ocjene ustanovljenog stanja, te preporuka Nacionalne strategije i plana djelovanja za okoliš, utvrđuje ciljeve i mjere kojima bi se ustanovljeno stanje unaprijedilo.

Treba istaknuti da su ovdje utvrđeni akteri u idealnom slučaju i tvorci, i provoditelji, i recenzenti Programa zaštite okoliša. U tome smislu, ovaj dokument, sastavljen na osnovi okvirne analize stanja sustava (i upravljanog i upravljačkog), predstavlja početnu točku, inicijalni materijal za trajan proces planiranja, implementacije i adaptacije, u kojem suodlučuju i sudjeluju svi uključeni akteri.

3.1 UPRAVNA TIJELA

Specifična zadaća ove skupine aktera je osiguravati uvjete drugim akterima, te služiti kao glavni usklađivač, facilitator, integrator i katalizator cijelog procesa zaštite okoliša. Sukladno ovome, učinkovitost ove skupine aktera važan je čimbenik i za učinkovitost drugih skupina aktera.

Upravna tijela u RH postoje na tri razine: središnjoj (državnoj), regionalnoj (županijskoj), te lokalnoj (gradsko-općinskoj). U nastavku se ukratko komentira svaka od ovih razina.

3.1.1 Državna razina: središnja tijela državne uprave i javne institucije osnovane odlukom Vlade

Stalno isticana multisektoralna priroda zaštite okoliša kao posljedicu ima to da posve sigurno postoji više sektora koji su na neki način značajni za problematiku zaštite okoliša, nego onih za koje se to ne može reći. U tome smislu, lista dana u nastavku nije sveobuhvatna, no ističe i ukratko opisuje osnovne aktere, te spominjanjem većeg broja drugih, ilustrira kako svako područje ljudskog djelovanja ima i svoju okolišnu dimenziju, odnosno može biti više ili manje prihvatljivo s obzirom na zaštitu i održivo korištenje prirode i okoliša.

⁸⁵ U ovom poglavlju govorit će se o akterima zaštite okoliša na području Osječko-baranjske županije općenito. Specifične uloge pojedinih aktera u sklopu konkretnih tema zaštite okoliša (npr. tlo, vode, otpad, itd.) obrađene su u dijelu u kojemu se ove teme redom razmatraju detaljnije (vidi poglavlja 4. i 5.).

⁸⁶ POGLAVLJE NAJPODLOŽNIJE DOPUNAMA tijekom provedbe programa, SUKLADNO PREPORUKAMA SAMIH AKTERA, a u skladu s njihovom funkcionalnom, organizacijskom i kadrovskom evolucijom u kontekstu zaštite okoliša.

⁸⁷ Ovo su skupine koje se prepoznaju u dokumentima koji se bave ovom problematikom (npr. NSZO, NPDZO), međutim, očito je da postoje i drugi akteri koje je moguće posebno izdvojiti zbog njihova značaja, a koji uključuju znanstvene institucije, medije, zakonodavstvo, pravosuđe i dr. Neki od njih (npr. znanstvene institucije) obrađene su u poglavlju o instrumentima zaštite okoliša (4. poglavlje).

Ministarstvo zaštite okoliša, prostornog uređenja i graditeljstva (MZOPU) osnovno je upravno državno tijelo u području zaštite okoliša, prostornog planiranja i graditeljstva. U svome sastavu MZOPU ima i **Inspekciju zaštite okoliša** – inspekcijsku službu nadležnu za nadzor u vezi s problematikom okoliša. Pod ingerencijom MZOPU-a je katastar emisija u okoliš, te praćenje stanja zraka i tala (za tla je projekt tek u fazi prijedloga, praćenje stanja voda pod ingerencijom je Hrvatskih Voda). Kao središnje i najviše upravno tijelo, MZOPU postavlja okvir za mnoge aktivnosti koje se događaju na nižim razinama, no pojavljuje se i u ulozi inicijatora i voditelja projekata koji se izravno tiču okoliša, prirode i održivog razvoja prostora regionalnog i/ili lokalnog obuhvata. Isto ovo vrijedi i za sva druga tijela državne razine navedena u nastavku.

Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu prirode obavlja (u prvom redu) upravne (a potom) i stručne poslove vezane uz očuvanje biološke i krajobrazne raznolikosti, održivo korištenje prirodnih dobara i zaštite prirodnih vrijednosti. Njen ustroj preslikava osnovna područja djelovanja, pa se uprava sastoji od Odjela za pravne i inspekcijske poslove zaštite prirode; Odjela za očuvanje biološke i krajobrazne raznolikosti; Odjela za zaštitu prirodnih vrijednosti i održivo korištenje prirodnih dobara, koji se dijeli na Odsjek za zaštićena područja i Odsjek za održivo korištenje prirodnih dobara. Pod ingerencijom Uprave je i **Inspekcija zaštite prirode**.

Agenciju za zaštitu okoliša osnovala je Vlada RH u lipnju 2002. godine (*Uredba o osnivanju Agencije za zaštitu okoliša, NN 75/02*), kao središnju ustanovu za prikupljanje i objedinjavanje podataka o okolišu na razini države, obrađivanje podataka, vođenje baza podataka o okolišu, praćenja stanja okoliša i izvješćivanje o okolišu.

Državni zavod za zaštitu prirode, osnovan Uredbom Vlade (*Uredba o osnivanju Državnog zavoda za zaštitu prirode, NN 126/02*), a u skladu sa Strategijom i akcijskim planom zaštite biološke i krajobrazne raznolikosti RH (NN 81/99), te Planom provedbe sporazuma o stabilizaciji i pridruživanja EU, središnja je javna ustanova koja obavlja stručne poslove zaštite prirode u Hrvatskoj.

Fond za zaštitu okoliša i energetske učinkovitost osnovao je Hrvatski Sabor donošenjem Zakona o fondu za zaštitu okoliša i energetske učinkovitost (NN 107/03). Djelatnost Fonda obuhvaća poslove u svezi s financiranjem pripreme, provedbe i razvoja programa, projekata i sličnih aktivnosti u području očuvanja, održivog korištenja, zaštite i unapređivanja okoliša i u području energetske učinkovitosti i korištenja obnovljivih izvora energije⁸⁸. Fond ima javne ovlasti u obavljanju poslova iz svoje djelatnosti, u prvom redu prikupljanju⁸⁹ i raspoređivanju⁹⁰ prikupljenih sredstava Fonda. Sredstvima Fonda

⁸⁸ U prvom redu: 1) stručne i druge poslove u svezi s pribavljanjem, upravljanjem i korištenjem sredstava Fonda; 2) posredovanje u svezi s financiranjem zaštite okoliša i energetske učinkovitosti iz sredstava stranih država, međunarodnih organizacija, financijskih institucija i tijela, te domaćih i stranih pravnih i fizičkih osoba; 3) vođenje baze podataka o programima, projektima i sličnim aktivnostima u području zaštite okoliša i energetske učinkovitosti, te potrebnim i raspoloživim financijskim sredstvima za njihovo ostvarivanje; 4) poticanje, uspostavljanje i ostvarivanje suradnje s međunarodnim i domaćim financijskim institucijama i drugim pravnim i fizičkim osobama radi financiranja zaštite okoliša i energetske učinkovitosti u skladu sa svim relevantnim strategijama, programima, međunarodnim ugovorima i aktima u području zaštite okoliša i energetske učinkovitosti.

⁸⁹ Sredstva se prikupljaju od obveznika plaćanja: 1) naknade onečišćivača okoliša (emisije u okoliš: CO₂, SO₂, NO₂); 2) naknade korisnika okoliša (naknada za građevine/instalacije za koje je propisana SUO); 3) naknade za opterećivanje okoliša otpadom (za komunalni i/ili neopasni tehnološki, te opasni otpad); 4) posebne naknade za okoliš za vozila na motorni pogon. Sredstva se ostvaruju i iz regionalnih i lokalnih proračuna, kroz partnerstvo na zajedničkim projektima, iz inozemnih izvora, i dr.

⁹⁰ Sredstva Fonda koriste se za financiranje zaštite okoliša i energetske učinkovitosti, što prema relativno širokoj usvojenoj definiciji obuhvaća: 1) zaštitu, očuvanje i poboljšanje kakvoće zraka, tla, voda i mora, te ublažavanje klimatskih promjena i zaštitu ozonskog omotača; 2) saniranje odlagališta otpada, poticanje izbjegavanja i smanjivanja nastajanja otpada, obradu otpada i iskorištavanje vrijednih svojstava otpada; 3) poticanje čistije proizvodnje, odnosno izbjegavanje i smanjenje nastajanja otpada i emisija u proizvodnom procesu; 4) zaštitu i očuvanje biološke i krajobrazne raznolikosti; 5) provedbu nacionalnih energetskih programa; 6) poticanje korištenja obnovljivih izvora energije (sunce, vjetar, biomasa i dr.); 7) poticanje održive gradnje; 8) poticanje čistijeg transporta; 9) poticanje održivog korištenja prirodnih dobara; 10) poticanje održivog razvoja ruralnog prostora; 11) poticanje održivih gospodarskih djelatnosti, odnosno održivoga gospodarskog razvoja; 12) unapređivanje sustava

prvenstveno se financiraju programi / projekti utvrđeni sukladno Nacionalnoj strategiji zaštite okoliša i Nacionalnom planu djelovanja za okoliš, Strategiji energetskeg razvitka i Programu provedbe strategije energetskeg razvitka, te nacionalnim energetskekim programima, pa ne čudi da je u prvoj godini postojanja najveća pažnja posvećena rješavanju dvaju problema zaštite okoliša koji su u RH prepoznati kao apsolutni prioriteti – otpad i otpadne vode.

Ministarstvo mora, turizma, prometa i razvitka u svojoj nadležnosti ima, za zaštitu okoliša vrlo značajne, sektore kapitalne infrastrukture i regionalnog razvoja. Naime, regionalne razvojne strategije, programi i planovi, uz prostorne planove, osnovni su raspoloživi instrumenti za planiranje i oblikovanje održivog razvoja. Osim toga, u svom djelokrugu ima i turizam, koji je blisko vezan uz problematiku okoliša, jer s jedne strane značajno ovisi, a s druge strane može značajno (i pozitivno i negativno) utjecati na stanje prirode i okoliša.

Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodnog gospodarstva odgovorno je za sektore koji su na neki način u najizravnijoj vezi s okolišem i prirodom – posebno od kada se fokus polaganano pomiče sa poljoprivrede kao gospodarske djelatnosti, na ruralni razvoj kao održivi način gospodarenja svim neurbanim područjima⁹¹ – pa kao posljedica toga, o praksama i principima koji se u tom sektoru potiču ovisi stanje velikog dijela okoliša. Pod ingerencijom ovoga ministarstva je također i **poljoprivredna inspekcija**. Za operativno gospodarenje i upravljanje šumama nadležne su **Hrvatske šume d.o.o.**

Uprava za vode, unutar MPŠVG, glavni je upravni autoritet za problematiku voda. Javna ustanova **Hrvatske vode** glavni je operativno-provedbeni akter, koji je, među ostalim, zadužen i za izradu / prijedlog (na usvajanje Županijskim skupštinama) glavnih dokumenata zaštite voda na razini županija – Županijskih planova zaštite voda. HV se također pojavljuju kao glavni partner i suinvestitor JLS-ima u projektima razvoja vodoopskrbe, odvodnje i pročišćavanja otpadnih voda i dr. projekata vezanih uz upravljanje vodama.

Zavod za tlo osnovan je Uredbom vlade (*Uredba o osnivanju Zavoda za tlo, NN 100/01*) u skladu s Zakonom o poljoprivrednom zemljištu (NN 66/01, članak 6.), pa prava i dužnosti osnivača trenutno ima MPŠVG. Zavod je središnja institucija zadužena za praćenje, inventarizaciju, unapređenje, ... stanja tala u RH (vidi Tablica 51.).

Državni inspektorat nadležan je za poslove nadzora u brojnim temama značajnim za problematiku okoliša, odnosno uključuje gospodarsku, lovnu, ribolovnu, rudarsku i dr. inspekcije.

I cijeli niz drugih ministarstava i javnih ustanova važan je za sektor zaštite okoliša. **Ministarstvo znanosti i tehnologije** može svojim djelovanjem više ili manje stimulirati istraživanje i razvoj u području značajnom za zaštitu okoliša i održivi razvoj. **Hrvatska turistička zajednica**, odnosno njeni županijski i lokalni ogranci, vrlo je često glavni inicijator mnogih izravnih akcija čišćenja i uljepšavanja životne sredine / okoliša, iako joj zaštita okoliša izrijekom ne spada u uži djelokrug. **Ministarstvo prosvjete i športa** nadležno je za segment zaštite okoliša kojemu se sve više priznaje središnja uloga u cijelom sektoru – segment izobrazbe i odgoja "za okoliš".

Jasno, popis negdje mora stati, no nije pretjerano, već je vjerojatno najispravnije reći, da manje-više sve institucije, pravne i fizičke osobe, imaju svoju ulogu u zaštiti okoliša.

informiranja o stanju okoliša, praćenja i ocjenjivanja stanja okoliša, te uvođenje sustava upravljanja okolišem; 13) poticanje obrazovnih, istraživačkih i razvojnih studija, programa, projekata i drugih aktivnosti, uključujući i demonstracijske aktivnosti

⁹¹ U tom kontekstu, ne iznenađuje i da se studij krajobrazne arhitekture pojavio u sklopu Agronomskog fakulteta.

3.1.2 Županijska razina

3.1.2.1 Tijela državne uprave na području Osječko-baranjske županije

Osnovni predstavnik središnje državne vlasti na području Osječko-baranjske županije je **Ured državne uprave u Osječko-baranjskoj županiji**, koji obavlja upravne i stručne poslove prema Uredbi o unutarnjem ustrojstvu ureda državne uprave u županijama Vlade RH (NN21/02). Unutar Ureda, za poslove iz resora zaštite okoliša (npr. za vođenje Katastra emisija u okoliš) zadužena je **Služba za prostorno uređenje, zaštitu okoliša, graditeljstvo i imovinsko-pravne poslove**.

Od drugih tijela državne uprave, koja imaju svoje ispostave / područne jedinice na području OBŽ, za zaštitu okoliša svakako su najznačajnije **razne inspekcije** – u prvom redu inspekcija zaštite okoliša, inspekcija zaštite prirode te vodopravna inspekcija (više o inspekcijama rečeno je u poglavlju 4.2 – Instrumenti zaštite okoliša: Inspeksijski nadzor).

3.1.2.2 Tijela Osječko-baranjske županije – tijela regionalne samouprave

Prema Zakonu o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi (NN 33/01), županija je jedinica područne (regionalne) samouprave čije područje predstavlja prirodnu, povijesnu, prometnu, gospodarsku, društvenu i samoupravnu cjelinu, a ustrojava se radi obavljanja poslova od područnog (regionalnog) interesa. Poslovi u njejoj nadležnosti su: školstvo, zdravstvo, prostorno i urbanističko planiranje, gospodarski razvoj, promet i prometna infrastruktura, planiranje i razvoj mreže obrazovnih zdravstvenih, socijalnih i kulturnih ustanova⁹². Županija obavlja i povjerene joj poslove državne uprave (provedba zakona i propisa, upravnog i inspeksijskog nadzora, rješavanja upravnih predmeta, praćenje stanja u upravnim područjima), a poslovi se mogu sporazumno prenositi i na niže upravne instance (grad, općina).

Županijska uprava prirodni je glavni **katalizator, uskladitelj, integrator i opslužitelj** svih procesa na prostoru županije. Izrijeком, županijska uprava potiče i koordinira odnose partnerstva među svim ostalim značajnim akterima (državna uprava, poduzetnici, udruge i pojedinci, investitori i financijeri...), osigurava informacijske servise, predlaže projekte, (unutar svojih mogućnosti) daje financijske poticaje, sufinancira i osmišljava kreditiranje projekata, i sl. **POSLJEDIČNO, RAZNA TIJELA ŽUPANIJSKE UPRAVE LOGIČNI SU GLAVNI INICIJATORI I FACILITATORI PARTICIPATIVNOG PROCESA DALJNJEG RAZVOJA OVOG PROGRAMA.**

Među upravnim tijelima OBŽ, za temu zaštite okoliša, iako ona izrijeком stoji u definiciji djelokruga samo jednoga od njih - **Zavoda za prostorno uređenje**; značajna su i gotovo sva druga tijela: počevši od **Upravnog odjela za poljoprivredu i gospodarstvo** koji je, među ostalim, zadužen i za komunalno gospodarstvo, te **Agencije za razvoj** koja je, među ostalim, zadužena za poslove uspostavljanja mreže objekata komunalne infrastrukture; preko **Upravnog odjelaza društvene djelatnosti**, koji je zadužen za prosvjetu i edukaciju, pa stoga i za edukaciju o problematici okoliša; do **Upravnog odjela za upravne i pravne poslove** i **Službe za javne financije**, u čijem je djelokrugu osmišljavanje i provedba upravno-pravno-financijskih aspekata svih županijskih planova i projekata. Značaj i djelokrug nekih od ovih tijela nešto detaljnije je argumentiran u nastavku.

Iako u svom imenu nema zaštitu okoliša⁹³, **Zavod za prostorno uređenje (ZPU)** glavno je županijsko tijelo zaduženo i odgovorno za provedbu svih zadaća zaštite okoliša koji prema zakonu spadaju u

⁹² Nelogičnost u ovakvoj definiciji djelokruga Županije je što u njemu nije izrijeком navedena i zaštita okoliša, već je ona, odnosno „zaštita i unapređenje prirodnog okoliša“, navedena samo u djelokrugu lokalne samouprave. S druge strane, Zakon o zaštiti okoliša na neki se način zaustavlja na regionalnoj razini kada ne zahtijeva da se i na lokalnim razinama izrađuju i provode programi zaštite okoliša. Izvan svake sumnje ispravan pristup, jer ga takvog zahtijeva priroda same problematike, jest da se zaštitom okoliša bavi na svim razinama, od državne, preko regionalne do lokalne, pa i one uže od razine općine/gradova (naselja, logične prirodne mikroceline, i sl.).

⁹³ Trenutno, OBŽ nije u tome izuzetak: 13 od 21 regionalnih samouprava ima Zavode kojima se u imenu spominje samo prostoruno uređenje, iako su im u djelokrug uvršteni i poslovi zaštite okoliša. Međutim, treba primjetiti da je alternativno

djelokrug Županije. Konkretno, osim svih vrsta poslova (analitičko-planskih, organizacijsko-koordinacijskih, informacijskih i dr.) vezanih uz prostorno uređenje iz nadležnosti Županije, djelokrug Zavoda uključuje i „poslove praćenja i proučavanja stanja okoliša, te pripreme prijedloga mjera zaštite i promicanja sveukupnih aktivnosti zaštite okoliša“.

Upravni odjel za poljoprivredu i gospodarstvo (UOPG) i Agencija za razvoj (AZR) glavna su upravna i stručna tijela/službe zadužene za upravljanje i planiranje razvitka Županije sa „županijske razine“. Konkretno, UOPG unutar svog djelokruga ima poslove „praćenja i proučavanja problematike djelatnosti poljoprivrede, veterinarstva, šumarstva, lovstva, turizma, prometa, energetike, vodnog i komunalnog gospodarstva, te drugih gospodarskih djelatnosti“. Važnost njihove uključenosti u problematiku zaštite okoliša razvidna je: ovisno o njoj, vizija, a potom i stvarnost budućeg razvoja županije, bit će više ili manje okolišno prihvatljiva i održiva. Drugim riječima, **izuzetno je važno da zaštita okoliša ne bude samo „reaktivna aktivnost“ (reakcija na ugroženost ili već gotovu narušenost okoliša), već „proaktivna aktivnost“, u smislu da se okoliš i priroda uključuje u najraniju fazu promišljanja razvoja**⁹⁴. Osim toga u njihovom djelokrugu je i komunalna infrastruktura (uključujući gospodarenje otpadom, odvodnju i pročišćavanje otpadnih voda), koja je osnovna pretpostavka i preduvjet zaštite okoliša u nekom naseljenom području. AZR je u sličnom području u većoj mjeri operativni provoditelj, pa je tako zadužena i za „poslove praćenja stanja, proučavanja i pripreme prijedloga programa razvitka krupne gospodarske infrastrukture i mreže objekata komunalne infrastrukture od značaja za više jedinica lokalne samouprave na području županije“, te „poslove organiziranja i koordiniranja pripreme i izvođenja kapitalnih investicija čiji je nositelj Županija, te pospješivanja izgradnje javnih objekata od posebnog značenja za županiju“. Značaj ova dva tijela za zaštitu okoliša izravno slijedi iz činjenice da unapređenje komunalne infrastrukture u dijelu gospodarenja otpadom, te odvodnje i pročišćavanja otpadnih voda, nesumnjivo spadaju među njene trenutne prioritete na području OBŽ.

Upravni odjel za društvene djelatnosti svoje mjesto u kontekstu zaštite okoliša ima u djelatnostima vezanim uz promicanje edukacije za okoliš, građanskih inicijativa vezanih za okoliš, i sl.

Značajna ustanova u kontekstu zaštite okoliša, ili točnije zaštite prirode, je i **Javna ustanova** koju, sukladno Zakonu o zaštiti prirode (NN 70/05) **za potrebe upravljanja ostalim zaštićenim područjima prirode** (svim, osim Nacionalnim parkovima i Parkovima prirode) i/ili drugim zaštićenim prirodnim vrijednostima, odlukom županijske skupštine osnivaju jedinice područne (regionalne) samouprave. U OBŽ takva javna ustanova još uvijek nije osnovana, iako je postupak osnivanja pokrenut (još davnog) 7. studenog 2002. g. S obzirom na predviđeni djelokrug, te postojeće razvojne planove koji u velikoj mjeri pretpostavljaju i korištenje postojeće prirodne baštine, rješavanje postojeće „blokade“ procesa osnivanja⁹⁵, te što brža operativna uspostava ove ustanove, apsolutni je prioritet zaštite okoliša, odnosno zaštite prirode na području OBŽ.

Konačno, najopremljenija institucija za laboratorijska ispitivanja i praćenje stanja okoliša u OBŽ je **Zavod za javno zdravstvo Osječko-baranjske županije**, koji sa svojom Službom za zdravstvenu ekologiju ima: i) ovlaštenje MPŠVG-a za ispitivanje i ocjenjivanje sastava i kakvoće otpadnih voda, te uzorkovanje, analizu i ocjenjivanje kakvoće površinskih voda; ii) suglasnost MZOPUG-a za obavljanje stručnih poslova praćenja kakvoće zraka; te iii) MZ-a za obavljanje analiza i superanaliza namirnica (što uključuje i vodu za piće) i predmeta opće uporabe. Osim ZZJZ OBŽ, u sklopu poduzeća Vodovod –

rješenje, u kojem se u nazivu izrijekom navodi zaštita okoliša, pa čak i održivi razvoj, prihvaćeno upravo u regionalnim samoupravama koje prema rezultatima spadaju među vodeće u ovim sektorima (npr. Grad Zagreb, te Varaždinska, Primorsko-goranska, Zagrebačka, Istarska županija).

⁹⁴ Ovakav pristup standardna je praksa u EU, gdje je instrument kojim se to čini tzv. Strateška procjena utjecaja na okoliš. Konkretno, radi se o analizi u kojoj se procjenjuje utjecaj na okoliš donošenih zakona, politika, strategija, planova, programa.

⁹⁵ Nadležno ministarstvo nije dalo suglasnost na Odluku o osnivanju, već je prvo dalo primjedbe, a potom se više nije očitovalo na novu Odluku o osnivanju (donesenu 15. svibnja 2003.) kojom su se uvažile prve primjedbe

Osijek, postoji Ekolaboratorij koji također ima ovlaštenje MPŠVG-a za ispitivanje i ocjenjivanje sastava i kakvoće otpadnih i površinskih voda.

Uz spomenuto, vrlo je važna i **uloga tijela županije u promicanju prekogranične suradnje**. Prema zakonu o lokalnoj, područnoj (regionalnoj) samoupravi (NN33/01), županije, gradovi i općine imaju pravo surađivati s drugim regionalnim jedinicama u Hrvatskoj i inozemstvu, a s obzirom na izvjesne pozitivne posljedice takve suradnje, pogotovo u kontekstu pristupanja EU, ovo pravo treba shvaćati i kao važnu odgovornost i obavezu. Već danas postoji niz projekata suradnje (npr. Dunavski regionalni projekt), a potreban je i daljnji napor u tome smjeru.

3.1.3 Lokalna razina: tijela lokalne samouprave na području OBŽ

Ustroj⁹⁶, uloga i zadaće lokalne – **gradske i općinske** samouprave, također su određeni Zakonom o lokalnoj i područnoj samoupravi. Od poslova određenih zakonom, za područje zaštite okoliša najznačajniji su: poslovi komunalne djelatnosti, zaštite i unapređenja prirodnog okoliša, te prostornog i urbanističkog planiranja.

U proces izrade ovog Programa JLS OBŽ uključene su kroz anketu u kojoj su pitane o njihovom viđenju stanja, njihovim problemima, planovima, željama, viđenjima, prijedlozima. Anketa je imala vrlo zadovoljavajući odziv: od 7 gradova i 35 općina, koliko ih ima na području OBŽ, samo 1 grad i 5 općina nije odgovorilo na upitnik, a kvaliteta odgovora u ispunjenim upitnicima je također vrlo zadovoljavajuća – u svjetlu onoga što se realno moglo očekivati s obzirom na trenutnu razinu (ne)uspostavljenosti cijelog sustava zaštite okoliša u RH (o čemu je već bilo riječi).

Tablica 125. (vidi Prilog 2: Rezultati ankete za općine/gradove OBŽ) prenosi primjedbe i prijedloge koje su, u vezi sa zaštitom okoliša u OBŽ, dali anketirani predstavnici JLS OBŽ.

Iz odgovora se može iščitati cijeli spektar razmišljanja i osjećaja, od neskrivene indisponiranosti – vjerojatno dugotrajnim stanjem nerješavanja postojećih problema, preko upozoravanja na konkretne postojeće probleme (neadekvatno postupanje s otpadom, nedostatka sredstava, ...), do upozoravanja na neučinkovitost sustava i inzistiranja na strožim mjerama, te poticaja većem naporu uloženom u educiranje i osvješćivanje o problemima.

Trenutna situacija, s obzirom na problematiku okoliša, odnosno kadrovsku, organizacijsku i financijsku osposobljenost lokalne samouprave za poslove iz tog područja, ne zadovoljava u cijeloj RH, a OBŽ po tom pitanju nije izuzetak. Većina općina naprosto je premala (i kadrovski i financijski) da bi bila u mogućnosti samostalno kvalitetno obavljati sve zakonom povjerene joj zadaće. Rješenje takve situacije je u prvom redu u suradnji, kako među JLS-ima (većina općina ima neko veće središte kojem prirodno gravitira), tako i između OBŽ i njenih JLS-ova. **Većina općina je u svojim odgovorima i komentarima naglasila da je zainteresirana za intenziviranje suradnje u vezi s temom zaštite okoliša, te u tom smislu očekuje** (drugim riječima, vjerojatno bi pozitivno reagirala na) **više inicijative sa županijske razine**. Tablica 126. prenosi primjedbe i prijedloge koje su - upitani o suradnji s drugim akterima zaštite okoliša OBŽ, konkretno suradnji sa županijskom samoupravom, inspekcijama, javnim ustanovama, kao što su Hrvatske vode i Hrvatske šume, te „ostalim“ akterima – dali anketirani predstavnici JLS OBŽ.

Okvirni komentar odgovora, koji su, s obzirom na odziv na anketu od preko 70%, svakako signifikantni, je kako slijedi. Pitani o suradnji s županijskom samoupravom, najbrojnijih 37% ispitanika misli da je ona dobra / zadovoljavajuća / korektna, najmalobrojnijih 13% misli da je loša / nezadovoljavajuća, značajnih 20% je naročito hvali, naglašavajući da im tijela županije rado izlaze u susret savjetima, uputama u

⁹⁶ Slično županijskoj, gradska i općinska vlast ustrojena je putem predstavničkih tijela (gradska i općinska vijeća), izvršnih tijela (gradonačelnik i gradsko poglavarstvo, odnosno načelnik i općinsko poglavarstvo), upravnih tijela (odjeli, ravnateljstva, službe), te jedinica mjesne samouprave (gradske četvrti i mjesni odbori) koje nastaju prema inicijativi građana, a financiraju se iz gradskog proračuna.

tematici u kojoj oni u pravilu nisu dovoljno stručni. odgovora govori o lošoj/nezadovoljavajućoj suradnji, a naročito su konstruktivni odgovori stigli od 30% ispitanika koji su načelno zadovoljni, ali smatraju da ima prostora za daljnja unapređenja suradnje. Tablica 22. prikazuje sugestije ispitanih JLS u vezi s mogućim načinima unapređenja njihove suradnje s tijelima županije.

Tablica 22. Sugestije ispitanih JLS za unapređenje njihove suradnje u ZO s tijelima OBŽ

NAČINI UNAPREĐENJA SURADNJE TIJELA ŽUPANIJE SA NJENIM JLS (sugestije anketiranih predstavnika JLS OBŽ)

1. više proaktivnih / preventivnih aktivnosti
2. bolje informiranje JLS
3. osnivanje zajedničkog tijela (županije, JLS i mogžda još nekoga – inspekcije, predstavnika privatnog sektora, NVU,...) koje bi operativno rješavalo probleme nakon uvida u stanje na terenu
4. više stručne pomoći i uputstava
5. organizacija seminara na temu okoliša, prirode i njegove zaštite
6. više kontakata
7. više konkretnih aktivnosti – „terena“
8. više želje za suradnjom od strane samih JLS
9. više suradnje kojom će se umanjiti problem „općina premalih za rješavanje velikih problema“

Vezano uz suradnju s inspekcijom, gdje je odziv bio preko 73%, situacija je kako slijedi. Najbrojnijih 67% zadovoljno je suradnjom s inspekcijom koja se odvija „prema potrebi, kada se pojavi problem“. Značajnih 21% ipak uspijeva ostvariti i trajniju, sustavniju suradnju, u kojoj i kada nema predmeta, dobijaju savjete i stručnu potporu, ili čak sustavno nastoje riješiti uočeni problem, što je svakako šira aktivnost od reagiranja na pojedini slučaj⁹⁷. 6% JLS ili nema kontakata s inspekcijama, ili njima nije zadovoljno, jer „ne vide efekte – inspekcije se čine nedovoljno angažirane, a kada i dođe do angažiranosti, zakočene su pravnom regulativom“, i/ili jer inspekcije „izbjegavaju izlazak na teren radi sukoba s mještanima“.

U vezi sa suradnjom s Hrvatskim vodama (HV) i Hrvatskim šumama (HŠ), odgovorilo je preko 70% JLS, a situacija je kako slijedi. Više se surađuje s HV (73%, naspram 40% suradnje sa HŠ). Veće je i zadovoljstvo u suradnji s HV: 23% onih koji surađuju izrazito je zadovoljno, a nitko nije nezadovoljan, nasuprot slučaju HŠ, gdje je samo 8% izrazito zadovoljno, dok postoji i 16% nezadovoljnih (npr. žalba na nedostupnost informacija).

Konačno, odgovori na pitanje o drugim oblicima suradnje potvrđuje prije načelno izrečenu ocjenu o nedostatku suradnje na rješavanju problema zaštite okoliša, gdje je upravo suradnja širokog broja relevantnih aktera od presudne važnosti za njegovu uspješnost i djelotvornost. Od preko 85% JLS koje su se odazvale na anketu, samo njih 22% ima neki oblik dodatne suradnje s „ostalim“ akterima, među kojima su: neka veća poduzeća (Belišće d.d., Unijapapir Zagreb, INA naftaplin); građani i udruge građana (lovačke udruge, vjerske zajednice); druga tijela lokalne i niže samouprave (druge općine, gradovi, županije, mjesni odbori); cehovsko-interesne udruge (TZ, HGK); stručno-znanstvene institucije (Zavod za tlo Osijek); škole; Fond za zaštitu okoliša i energetska učinkovitost. Evidentno, suradnja se sporadično ostvaruje sa svim spominjanim akterima u sustavu, ali prerijetko, neredovno i nesustavno.

3.2 JAVNA I PRIVATNA PODUZEĆA

Sve gospodarske djelatnosti imaju određeni utjecaj na okoliš. Stoga je kvalitetno uključivanje ove kategorije aktera neophodan preduvjet za učinkovitu zaštitu okoliša. Nacionalni plan za okoliš konstatira da je trenutno stanje po tom pitanju u cijeloj RH daleko od zadovoljavajućeg, te predstavlja jedan od prioriteta zaštite okoliša.

⁹⁷ npr. problem ilegalnog odbacivanja životinjskih leševa u Marijancima.

U tome smislu, **osnovni cilj je stvaranje poslovnog i kulturnog okruženja koje potiče uključivanje brige o okolišu kako u poslovne planove i strategije, tako i u svakodnevno djelovanje.**

Mjere koje u tom pogledu najviše obećavaju uključuju: uspostavu partnerskog odnosa s najvažnijim poslovnim udrugama (npr. HGK), poticanje uvođenja sustava upravljanja okolišem (standardi ISO, EMAS) u poslovne subjekte, iniciranje projekata čistije proizvodnje, i sl. Tekuća godina (2005.) je prilika za snažnije angažiranje u ovome smjeru, budući da je proglašena godinom promocije Društveno-odgovornog poslovanja⁹⁸ u EU.

Na području Osječko-baranjske županije postoji već više gospodarskih subjekata⁹⁹ koji na ovakav proaktivan način uključuje brigu o okolišu i "eko-djelotvornost" u svoje poslovanje, a još 2000. godine je, u suradnji HGK, Hrvatskog centra za čistiju proizvodnju, OBŽ i njenih JLS, te više privrednih subjekata, proveden i projekt „Čistija proizvodnja u OBŽ“, kojim je na ovu temu educiran veći broj predstavnika kako poduzeća sa područja županije, tako i JLS, NVU i akademske zajednice – pa se može opravdano reći da je OBŽ među najnaprednijim područjima u RH u vezi s aktivnim uključivanjem proizvodnog sektora u teme kvalitetnijeg upravljanja okolišem.

Vrlo važna podskupina ove vrste aktera su i **komunalna poduzeća** (u prvom redu ona koja se bave djelatnošću O90 - uklanjanje otpadnih voda, odvoz smeća, sanitarne i slične djelatnosti) koja djeluju na području županije. I u ovom segmentu područje OBŽ predvodi pozitivne trendove u RH. Izrijeckom, 20-tak komunalnih poduzeća koja djeluju na području OBŽ, krajem 2004., prepoznavši moguće koristi od suradnje i zajedničkog nastupanja, osnovalo je, unutar HGK – Županijske komore Osijek, Strukovnu skupinu komunalnih djelatnosti, unutar koje su se već raspravljala dva najznačajnija problema zaštite okoliša koji izravno ovise o stanju komunalne infrastrukture – problem odvodnje i pročišćavanja otpadnih voda, te problem gospodarenja otpadom. Tvrdnja koja vrijedi na cijelom području RH – da je ograničavanje cijene usluga od strane lokalnih zajednica koja nastoji zadržati socijalni karakter cijene usluge glavni ograničavajući faktor u poslovanju i razvoju komunalnog sektora – potvrđena je i kao stav strukovne skupine unutar OBŽ. Također je prepoznato da je razvoj komunalnog sektora jedan od značajnih preduvjeta približavanja i priključenja EU, te da bi osnovni organizacijski trend u nastojanju na unapređenju stanja trebao biti okrupnjavanje pojedinih sustava komunalne infrastrukture¹⁰⁰, jer su sustavi s većim brojem korisnika jeftiniji po korisniku i u izgradnji i u upotrebi, te su preferirani i za moguće financiranje iz predpristupnih fondova EU.

U sklopu Vodovoda – Osijek postoji i ekolaboratorij s ovlaštenjem MPŠVG-a za analizu i ocjenjivanje kakvoće otpadnih i površinskih voda.

3.3 JAVNOST I INSTITUCIJE GRAĐANSKOG DRUŠTVA

Javnost je, bilo kao skup relativno nepovezanih građana, bilo kroz različite oblike udruživanja u nevladine udruge (NVU), izuzetno važan akter zaštite okoliša. Strategija i nacionalni plan djelovanja za okoliš (NN 46/02) prepoznaju tri uloge koje svaki pojedinac treba osvijestiti i odgovorno preuzeti: 1) uloga pojedinca kojega može zabrinjavati opće stanje okoliša, osobno zdravlje i kakvoća življenja naraštaja koji dolaze, te koji, stoga, kao odgovoran građanin utječe na politiku i odluke vezane uz tu

⁹⁸ Engl. Termin je Corporate social responsibility, a osim ekološki prihvatljivih praksi, podrazumijeva i brigu o društveno-socijalnim aspektima poslovanja (uvjeti rada, odnos sa lokalnom zajednicom, odnos sa korisnicima, i sl.).

⁹⁹ Više o projektima rečeno je u poglavlju 4.5: Instrumenti zaštite okoliša – Integracija zaštite okoliša u sektorske politike. Poduzeća su izrijeckom: Wercos d.o.o., Osijek; Našicecement d.d., Našice; Belišće-Tvornica elektro opreme d.o.o., Belišće; Remix d.o.o., Osijek – koji su uveli ISO 14000 sustav upravljanja okolišem; te Beljski Vinogradi; HEP-TE-TO Osijek; IPK-Šećerana Osijek; MIO-Metalska Industrija Osijek; Saponia Osijek (kozmetika, praškasti deterdženti, tekući deterdženti), Sloboda Osijek – s iskustvom uspješno provedenih vrlo efikasnih programa čistije proizvodnje

¹⁰⁰ Iako oko ovog pitanja uglavnom postoji konsenzus, pitanje organizacije postojećih lokalnih komunalnih poduzeća u veće regionalne cjeline, te u prvom redu razdioba zadaća, sredstava, troškova i koristi, tek treba riješiti. Aktualni *Projekt regionalnog odlagališta za OBŽ i Vukovarsko-srijemsku županiju*, u tom je smislu svojevrсни pilot projekt, čak i na razini cijele RH.

problematiku; 2) uloga neposrednog proizvođača onečišćenja i otpada, bilo u vlastitom domu, bilo kao zaposlenika i poslodavca, bilo kao sudionika u prometu i rekreaciji, ili na neki drugi način; 3) uloga potrošača roba i usluga koji svojim potrošačkim izborom može značajno utjecati na proizvodne prakse.

Ključne teme vezane uz šire i potpunije uključivanje javnosti u problematiku zaštite okoliša uključuju: 1) pitanje razine individualnog znanja svakog pojedinca; 2) raspoloživost i dostupnost kvalitetnih informacija; 3) osigurane proceduralne uvjete za uključivanje javnosti u planiranje i provedbu poslova zaštite okoliša (Aarhuska konvencija); 4) poticaje organiziranju javnosti u nevladine udruge (NVU), i sl.

U osnovi, s obzirom na tri prethodno navedene uloge svakog pojedinca, **može se ustvrditi da je nastojanje na senzibiliziranju i educiranju javnosti o problemima okoliša osnovna mjera zaštite okoliša**, budući da su nedostatak razumijevanja problema (nepovezivanje uzroka i posljedica), te nedostatak volje za preuzimanjem odgovornost za uključivanje u njihovo aktivno rješavanje, osnovni uzroci problema s okolišem.

Mjere kojima se nastoji mobilizirati ovu kategoriju aktera zaštite okoliša (edukacija, informiranje, i sl.), detaljnije su komentirane u poglavlju koje govori o instrumentima provedbe zaštite okoliša. Tablica 23. daje osnovne podatke o nevladinim udrugama na području Osječko-baranjske županije.

Tablica 23. NVU koje djeluju na području OBŽ, registrirane za poslove zaštite prirode i okoliša

NAZIV	SJEDIŠTE I GODINA OSNIVANJA	DJELATNOST
1. UDRUGA ZA ORGANSKO-BIOLOŠKU PROIZVODNJU "BIOPA" OSIJEK	Osijek, Đakovština 2, 1997.	Edukacija i informiranje članova o principima organsko-biološke proizvodnje; iniciranje, podržavanje i provođenje stručnih i znanstvenih projekata. OSTALE EKOLOŠKE DJELATNOSTI
2. OSJEČKI ZELENI-SLOBODNI POKRET	Osijek, Dragutina Neumana 2, 1997.	Promicanje i unapredi. visoke kvalitete zaštite i očuvanja prirode; organiz. savjetovanja, predavanja, seminara. ZAŠTITA PRIRODE
3. EKOLOŠKO DRUŠTVO "ZELENI OSIJEK" OSIJEK	Osijek, Opatijska 26/F, 1997.	Predavanja, seminari, eko-ekskurzije, kursevi, eko-kampovi, akcije čišćenja grada i okolice, i dr. ZAŠTITA PRIRODE
4. BIOLOŠKO DRUŠTVO U OSIJEKU	Osijek, Gundulićeva 5/A, 1997.	Poticanje razvoja ekološke svijesti u predškolskim i školskim aktivnostima; upoznavati i sudjelovati u zaštići prirodnih znamenitosti. OSTALE EKOLOŠKE DJELATNOSTI
5. UDRUGA ZA ZAŠTITU PRIRODNE I KULTURNE BAŠTINE "RAZLIČAK" STRIZIVOJNA	Strizivojna, Braće Radića 172, 1998.	Očuvanje raznolikosti živih bića (fauna), zaštita vodotoka od kemijskih i drugih zagađenja i njihovo uređenje, očuvanje estetski prirodnog ambijenta u naselju i izvan njega, zaštita i očuvanje starih nastambi i građevina. ZAŠTITA PRIRODE
6. ZELENA AKCIJA NAŠICE	Našice, Kralja Tomislava 6, 1998.	Organiziranje tribina, okruglih stolova, stručnih savjetovanja, radionica. OSTALE EKOLOŠKE DJELATNOSTI
7. UDRUGA ZA PROMICANJE ZAŠTITE LJUDI U RADNOJ I ŽIVOTNOJ OKOLINI - OSIJEK	Osijek, Križanićev trg 1, 1998.	Okupljanje i unapređenje suradnje znanstvenih i stručnih osoba radi promicanja zaštite ljudi u radnoj i životnoj okolini; organiziranje predavanja, seminara; suradnja s drugim znanstvenim i stručnim udrugama; OSTALE EKOLOŠKE DJELATNOSTI
8. AGRO EKOLOŠKO DRUŠTVO U OSIJEKU	Osijek, Zadarska 21, 1999.	Okupljanje naprednih poljopr. stručnjaka, seljaka i proizvođača hrane; organiziranje savjetovanja, seminara, simpozija, stručnih ekskurzija, sajмова i izložbi, i dr. OSTALE EKOLOŠKE DJELATNOSTI
9. CENTAR ZA KOMPOST – OSIJEK	Osijek, Ljudevita Posavskog 14, 2000.	Promicanje zaštite prirode uz očuvanje i razumijevanje raznolikosti živih bića; informiranje i podizanje razine svijesti o ugroženosti i potrebi očuvanja okoliša i ekosustava; i dr. ZAŠTITA PRIRODE
10. EKOLOŠKA DRUŽBA "PRIJATELJI KOPAČKOG RITA"	Bilje, Ulica kralja Zvonimira 2, 2001.	Poticanje izrade i provedbe znanstvenih projekata vezano uz Kopački rit i širu okolicu; izrada prijedloga i elaborata za zaštitu nezaštićenih prirodnih područja i kulturnih vrijednosti; organiziranje sustavnih akcija širenja znanja o okolišu za ostalo građanstvo; suradnja ..., i dr. ZAŠTITA PRIRODE
11. EKOLOŠKO LOVAČKA UDRUGA "BIJELA RODA" OSIJEK	Osijek, J.J.Strossmayera	Ekološka edukacija; gospodarenje lovištem, uzgoj, zaštita, lov i korištenje divljači; zaštita prirode i ljudskog okoliša; odgoj i izobrazba

NAZIV	SJEDIŠTE I GODINA OSNIVANJA	DJELATNOST
12. ČUVARI PRIRODE "RENDŽERI"	Čepin, Ivana Adamovića 76, 2002.	lovaca podižući lovačku etiku; i dr. OSTALE EKOLOŠKE DJELATNOSTI
13. UDRUGA ZA ZAŠTITU OKOLIŠA I RURALNE BAŠTINE "TULJAN" OSIJEK	Osijek, Vinogradska 197, 2002.	Zaštita vodoopskrbne zone od zagađivanja; poticati i unapređivati ekološku svijest; suprotstaviti se svim ovisnostima kod mladih; organizirati logorovanja i radne akcije; suradnja s ostalim sličnim udrugama, i OSTALE EKOLOŠKE DJELATNOSTI
14. UDRUGA ZA ZAŠTITU EGZOTIČNIH VRSTA ŽIVOTINJA BENGALSKI TIGAR-MAJMUN-MEDVJED-KONJ	Erdut, Ante Starčevića 7, 2003.	Edukacija članova o načinima djelovanja za zaštitu okoliša i očuvanje ruralne baštine; organiziranje akcija za uređenje okoliša, izložbi starih predmeta i dr. ZAŠTITA PRIRODE
15. UDRUGA ZEMLJA	Osijek, Vukovarska 4, 2003.	Zaštita egzotičnih vrsta životinja, koje su na razne načine ugrožene i kojima prijeti izumiranje; zbrinjavanje napuštenih životinja koje nisu sposobne same ostati na životu - uzgoj i reprodukcija, te znanstveno proučavanje životinja; obrazovanje ljudi i ukazivanje na značaj opstanka životinjskog plemenitog svijeta na zemlji; stvaranje i uzdizanje prirodnih oaza, kako za život životinja, tako i za turističku promociju naše zemlje i dr. OSTALE EKOLOŠKE DJELATNOSTI
16. DRUŠTVO ZA ZAŠTITU PRIRODE SLAVONIJE I BARANJE	Osijek, Svete Ane 23, 2003.	Davanje i razmjena informacija, edukacija, znanstvena istraživanja, intelektualna pomoć, te ostali ciljevi sa svrhom poboljšanja kvalitete života. OSTALE EKOLOŠKE DJELATNOSTI
17. UDRUGA ZA ZAŠTITU PRIRODE I OKOLIŠA	Osijek, Gundulićeva 242, 2004.	Zaštita okoliša i očuvanje pejzažne i bioraznolikosti; edukacija mladih kroz predavanja, izlete, izložbe i dr.; širenje znanja o zaštiti okoliša. ZAŠTITA PRIRODE
18. EKOLOŠKA UDRUGA BILJE	Osijek, Gundulićeva 242, 2004.	Promicanje djelatnosti zaštite prirode i okoliša; unapređenje relevantnog stručnog i znanstvenog rada, edukacija. ZAŠTITA PRIRODE
19. EKO CENTAR ZLATNA GREDA	Bilje, Šandora Petefija 55, 2004.	Promicanje, razvoj i unapređenje zdravog načina života, očuvanje izvornosti i biološke raznolikosti, racionalno korištenje prirode. OSTALE EKOLOŠKE DJELATNOSTI
20. PRESS CENTAR ZA OKOLIŠ HRVATSKE	Bilje, Zlatna Greda 16, 2004.	Zaštita prirode i okoliša, kulturnih i tradicijskih vrijednosti, održivi razvoj i unapređenje kvalitete života. ZAŠTITA PRIRODE
21. PRIJATELJI OKOLIŠA -OSIJEK	Osijek, D. Neumana 2, 2004.	Unapređivanje informiranja javnosti i povećanje javne svijesti o pitanjima okoliša; promovirati važnosti okolišnog novinarstva. ZAŠTITA PRIRODE
22. UDRUGA "DODO" VALPOVO	Osijek, Vijenac Murse 2, 2004.	Promicanje zaštite prirode; informiranje i podizanje razine svijesti o ugroženosti okoliša i ekosustava. OSTALE EKOLOŠKE DJELATNOSTI
	Valpovo, Matije Gupca 11, 2005.	Razvoj sela i seoskog domaćinstva; promicanje ideja o zdravstvenom i eko-turizmu. OSTALE EKOLOŠKE DJELATNOSTI

Izvor: Registar udruga, stanje na dan 17. veljače 2005.

Iz navedenih podataka o NVU na području OBŽ, može se uočiti kako slijedi. Kako je i očekivano, većina udruga registrirana je u većim županijskim središtima, odnosno u područjima gdje je vrijedna prirodna baština, njena zaštita i održivo korištenje jedna od sveprožimajućih tema i u promišljanju razvoja. Izriječno, od 22 udruge, njih 14 je registrirano u Osijeku, 2 u Osijeku susjednim općinama (Čepin i Erdut), po jedna u gradovima Našice i Valpovo, čak 3 u općini Bilje (na čijem području se nalazi PP Kopački rit), te jedna u općini Strizivojna.

U granicama u kojima se broj novoosnovanih udruga može uzeti kao indikator „životnosti“ i aktivnosti građanskog društva, može se zaključiti: da je okoliš „postao važan“ u svijesti ljudi 1997. kada su osnovane čak 4 udruge; da je u narednom razdoblju došlo do stagnacije (svega tri udruge osnovane su u razdoblju 1999.-2001.), no, da recentni trendovi obećavaju (po tri udruge u 2002. i 2003., te čak 5 novoosnovanih udruga u 2004.).

Djelatnost udruga je uglavnom postavljena na način da obuhvaća područje zaštite okoliša u najširem smislu, no uz to postoji vrlo široki skup „specijalizacija“, od područja zaštite prirode (prirodna baština, zaštićena područja, bioraznolikost), preko organske (ekološke) poljoprivrede, kulturne baštine, ruralnog

razvoja, posebno okolišno svjesnog lovstva, eko-turizma, zaštite čovjekove životne i radne sredine, do okolišnog novinarstva.

Udruge se razlikuju i po prostoru djelovanja, od udruga koje tematski sveobuhvatnije pokrivaju jedno uže – logično omeđeno područje (npr. Eko-centar Zlatna Greda, Ekološka družba „Prijatelji Kopačkog Rita“), preko udruga koje uglavnom djeluju na rješavanju okolišnih problema unutar svoje JLS i/ili OBŽ (npr. projekt Zeleni telefon NVU Zeleni Osijek), do udruga koje djeluju na cijelom području RH i šire (npr. Osječki Zeleni sa svojim projektom u vezi s promoviranjem Aarhuške konvencije ili Press Centar za okoliš Hrvatske).

Kao ilustracija NVU aktivnosti, odnosno indikator njihovoga posve nezanemarivog kapaciteta i značaja kao partnera u poslovima ZO, Tablica 24. daje opis značajnijih projekata samo dvije zelene NVU s područje OBŽ, koje se razinom i širinom svojih aktivnosti ipak ističu među većim brojem drugih navedenih NVU koje su također javno prepoznate kroz svoje aktivnosti.

Tablica 24. *Neki značajniji projekti najaktivnijih zelenih NVU na području OBŽ*

NVU	OPIS PROJEKATA / AKTIVNOSTI KOJI ILUSTRIRAJU DJEJALNOSTI I DEMONSTRIRAJU POSTOJEĆE KAPACITETE
OSJEČKI ZELENI	<ul style="list-style-type: none"> Otpad i zdrav okoliš: doprinos integralnom¹⁰¹ rješavanju problema gospodarenja otpadom kroz promoviranje tzv. 3R (reduce, reuse, recycle) principa – smanjenja količine generiranog otpada, ponovnog korištenja, te reciklaže Press centar za okoliš: doprinos kvalitetnijem izvještavanju/informiranju o pitanjima okoliša Monitoring zagađenja Drave: skretanje pozornosti i prikupljanje informacije o problemu zagađenja Drave brojnim ispuštima otpadnih voda Zelena knjižnica: prikupljanjem odabranih naslova iz područja zaštite okoliša nastoji se pridonijeti educiranjem sagledavanju te važne problematike Promocija Aarhuške konvencije: nacionalna kampanja informiranja, educiranja i promoviranja ove ključne međunarodne konvencija u području zaštite okoliša (vidi poglavlje 4.6), te lobiranje za njenu ratifikaciju u RH Eko dizajn: promoviranje dizajna kojim se pri osmišljavanju predmeta / proizvoda naročito vodi računa o njihovom utjecaju na okoliš
ZELENI OSIJEK	<ul style="list-style-type: none"> ZELENI TELEFON (od 2002. god.) – dio (nacionalne) Mreže Zelenih telefona: dežurna služba Zelenog Osijeka kojoj se građani obraćaju tražeći savjete i pomoć u rješavanju ekoloških problema Umrežavanje riječnih koalicija za zdravije vodotoke (2004-2006): prekogranični projekt u okviru Dunavskog regionalnog projekta, sa partnerskim udrugama iz Slovačke, Mađarske, Rumunjske i Srbije. Cilje projekta je doprinijeti integriranom participativnom pristupu u nastojanju smanjenja pritiska na vodotoke dunavskog sliva kroz: osnivanje Riječnih koalicija i potpisivanje Riječnih ugovora; prekograničnu suradnju Riječnih koalicija; provedbu konkretnih aktivnosti osmišljenih Riječnim ugovorima; podizanje svijesti i odgovornost među akterima. Konkretno, Zeleni Osijek će: okupljati predstavnike različitih sektora (industrija, udruga, škola, lokalne samouprave...), organizirati praćenje kvalitete voda i čišćenje obala Drave i Dunava, osnovati tri javna kompostna mjesta Odlaganje otpada na području grada Osijeka: kampanja (natječaj po školama, konkretna akcija prikupljanja metalnog otpada) za podizanje svijesti o problemu kvalitetnog zbrinjavanja otpada i postojećim mogućnostima Ekocentar Zlatna Greda: projekt koji je prerastao u samostalnu NVU, kao logični rezultat i nastavak četverogodišnjeg projekta OTOK (Održivi turizam i obrazovanje za okoliš u Parku prirode Kopački rit). Ekocentar će nuditi programe edukacije, promicanja i potpore razvoju ekoturizma, te demonstriranje okolišno prihvatljivih praksi i tehnologija (kompostiranje, odvajanje otpada, obnovljivi izvori energije, biološko pročišćavanje voda, ekološka poljoprivreda) IZDAVAČKA DJELATNOST: razne publikacije od letaka preko brošura do cjelovitih priručnika / monografija, među kojima izdvajamo: Održivi razvoj kroz održivi turizam Baranja i Kopački rit, autori (Sadiković & Jurčević, 2001); Agrar, energija, ekologija - Energetska budućnost Panonskih regija u svjetlu održivog razvoja (Baličević et al, 2001); Dravski ritovi u Baranji (Aničić et al, 2000, opis područja i analiza mogućnosti razvoja turizma u rezervatu biosfere Dunav, Drava, Mura); Hrana ili hrana i zdravlje (Sadiković, 2000., opis osnova ekološke poljoprivrede) Održivi turizam u Istočnoj Slavoniji i Baranji (u suradnji s nizozemskom udrugom Stichting Kosjenka): istraživanje turističkih atrakcijskih osobitosti Istočne Slavonije i Baranje, kao osnove za osmišljavanje razvojnog scenarija održivog turizma u području, te izdavanje rezultata istraživanja u obliku turističkog vodiča

¹⁰¹ Ova i njoj slične inicijative vrlo su važne u današnjem trenutku ZO u RH, gdje se doista odlučno prišlo rješavanju problema zbrinjavanja otpada zamjenom postojećih smetlišta s okolišno prihvatljivijim načinima zbrinjavanja otpada (sanitarne deponije i/ili spalionice), no stječe se dojam da se pri tome prečesto zaboravlja da je odlaganje ostatnog otpada tek posljednja faza tzv. integralnog gospodarenja otpadom (vidi poglavlje 5.5).

NVU	OPIS PROJEKATA / AKTIVNOSTI KOJI ILUSTRIRAJU DJEALTNOSTI I DEMONSTRIRAJU POSTOJEĆE KAPACITETE
	<ul style="list-style-type: none">Via Pacis Pannoniae - Mirovne staze Panonije: osmišljavanje i uspostava prekograničnih biciklističkih staza (RH i Srbija)

Tablica 127/Tablica 127. (vidi Prilog 2: Rezultati ankete za općine/gradove OBŽ) daje uvid u viđenje i odnos JLS OBŽ prema „zelenim“ nevladinim udrugama koje djeluju na njihovom području. Evidentno je da su zelene NVU, tamo gdje postoje, prepoznate kao partneri u zaštiti okoliša. Štoviše, navedene su i neke udruge (sekcije pri Osnovnim školama, planinarsko društvo, ribičko društvo, Mladež crvenog križa, Udruga za razvoj civilnog društva, i sl.) koje nisu službeno registrirane u Registru udruga RH pod „ekološkom“ grupom djelatnosti, no evidentno su prepoznate kao takve na osnovi svojih konkretnih aktivnosti. Nažalost, od oko 85% JLS koje su odgovorile na upitnik, preko 60% njih još uvijek na svome području nema nikakvu udruhu koja je prepoznata po djelovanju koje se barem dijelom dotiče zaštite okoliša.

3.4 OCJENA STANJA, CILJEVI I MJERE

Vjerojatno osnovni zaključak dobiven na osnovi pregleda aktera zaštite okoliša OBŽ, prikazanog u ovom poglavlju, a ujedno i logična posljedica više puta spominjane činjenice da svako ljudsko djelovanje istovremeno i utječe i biva utjecano okolišem, jest da su akteri značajni za zaštitu okoliša nekog prostora: 1) vrlo brojni, 2) izrazito raznoliki, 3) u složenim, ponekad konfliktnim¹⁰² odnosima. Očigledno, zaštita okoliša je takvo područje ljudske djelatnosti u kojemu nitko sam ne zna sve, i nitko sam nije dovoljan za postizanje sveukupnog cilja. U vezi s tim slijedi prvi i osnovni zaključak i preporuka analize aktera zaštite okoliša, a to je da su djelotvorna i učinkovita komunikacija, suradnja i usklađenost svih značajnih aktera osnovni izazovi i preduvjeti uspjeha svake inicijative u sektoru zaštite okoliša.

Analiza stanja u OBŽ pokazuje da, iako postoji veći broj vrijednih inicijativa koje sugeriraju da je suradnja češća i bolja od (vrlo nezadovoljavajućeg) RH prosjeka (gdje se upravo organizacijski aspekt često čini kao najslabiji element sustava zaštite okoliša), tek treba napraviti ključni korak iz trenutnog stanja gdje uspješno provedena inicijativa suradnje predstavlja povremeno ugodno iznenađenje, do ciljnog stanja u kojem je suradnja – redovna, institucionalizirana, ... – neizostavni dio svakodnevne prakse. Konkretnije, razmatrajući slabosti sustava aktera zaštite okoliša u OBŽ, još uvijek nedostatna komunikacija, suradnja i usklađenost nameće se kao osnovni problem, veći čak i od često spominjanog, a i ovom analizom utvrđenog, pomanjkanja stručnog kadra kojemu je osnovna zadaća provedba aktivnosti iz područja zaštite i održivog upravljanja okolišem.

Posljedično, osnovni prioritet zaštite okoliša OBŽ, u aspektu koji se tiče samog sustava zaštite okoliša i aktera koji ga čine, jest upravo poticanje i unapređenje komunikacije, suradnje i usklađenosti između aktera – **dijelova iz kojih tek treba izgraditi budući cjeloviti sustav.** Ključnu ulogu u postizanju ovog prioritetnog cilja trebaju odigrati upravo tijela područne/regionalne/županijske samouprave.

Druga, već spomenuta slabost, jest nedostatna stručno-kadrovska kapacitiranost pojedinih aktera – elemenata sustava zaštite okoliša. Postojeće okolnosti najčešće vrlo ograničenih proračuna, te posljedične nemogućnosti značajnije kadrovske popune, s jedne strane, te dojam da se zbog slabosti u organizaciji relativno slabo koristi i posve nezanemarivi radni i stručni potencijal postojećih kadrova, s druge strane, određuje **sustavno trajno stručno usavršavanje / educiranje** (npr. kroz organiziranje stručnih seminara, radioničarski vođenih projekata, i sl.) **kao prioritetnu mjeru,** kojom se relativno brzo može unaprijediti funkcioniranje i pojedinih aktera, i sustava u cjelini¹⁰³. Izrazito povoljna okolnost utvrđena provedenom anketom i drugim kontaktima s akterima je da su sami akteri uglavnom vrlo zainteresirani za ovaj vid

¹⁰² Ovdje se prvenstveno misli na same onečišćivače kao aktere zaštite okoliša koji još nisu u dovoljnoj mjeri sagledali vlastitu odgovornost za okoliš, pa su u konfliktu sa „zelenima“ koji ih na to (više ili manje taktično) upozoravaju.

¹⁰³ Pozitivan sporedni proizvod predlaganog "kontinuiranog učenja" je i međusobno upoznavanje i uspostavljanje komunikacije među različitim akterima.

aktivnosti. I u ovoj vrsti aktivnosti, tijela područne/regionalne/županijske samouprave imaju ključnu ulogu, u prvom redu ulogu informacijskog, savjetodavnog, edukacijskog i promotorskog opslužitelja lokalnoj razini (što je potvrđeno i komentarima o očekivanjima sa same lokalne razine).

Konačno, vezano uz djelokrug, kapacitiranost i aktivnosti samih županijskih tijela, od kojih se evidentno puno očekuje u širem kontekstu poticanja i provođenja aktivnosti na unapređenju cjelokupnog sustava zaštite okoliša u OBŽ, analizom su utvrđena dva osnovna preporučena smjera djelovanja / razvoja.

Prvi je vezan uz kadrovsku, stručnu, tehničku opremljenost za zadaće iz svog djelokruga, koji se, u segmentu zaštite okoliša, detaljnije određuju upravo ovim Programom. Intenzivniji rad na provedbi velikog broja ovim Programom predlaganih mjera neupitno podrazumijeva postupno kadrovsko jačanje relevantnih županijskih tijela – u prvom redu županijskog Zavoda za prostorno uređenje¹⁰⁴. Brzina kojom će se to događati ovisit će direktno o tome kojom će se vremenskom dinamikom uvažiti preporuke ovog programa vezane uz jačanje prisutnosti brige o okolišu u planiranju i upravljanju održivim razvojem Županije. S ciljem postupne izgradnje efikasnog sustava, kadrovsko jačanje treba provoditi krajnje racionalno, tek kad analiza pokaže: i) da s trenutnim ljudskim potencijalom širenje aktivnosti nije moguće, a analiza troškova i koristi za neku dobro definiranu aktivnost pokaže da je takvo ulaganje opravdano; ii) da je vlastito jačanje i razvoj radnog kapaciteta isplativije od kupovine odgovarajuće usluge na postojećem tržištu¹⁰⁵. Kao optimalna procedura kadrovskog jačanja predlaže se zapošljavanje na određeno vrijeme, za relativno precizno definirane zadaće u sklopu nekog projekta, odnosno mjerama predviđenih aktivnosti¹⁰⁶.

Drugi smjer djelovanja/razvoja je sustavna integracija brige za zaštitu okoliša u županijske razvojne planove, kroz intenziviranje i institucionalizaciju suradnje županijskih tijela koja se bave planiranjem i upravljanjem razvojem (u prvom redu UOPG i AZR) s županijskim tijelima u čijem je djelokrugu zaštita okoliša i racionalno upravljanje prostorom i prirodnim resursima (u prvom redu ZPU)¹⁰⁷. Formalni okvir za predlaganu suradnju je instrument Strateške procjene utjecaja na okoliš primjenjen na županijske razvojne strategije, programe i akcijske planove. Institucionalno, suradnja će se odvijati preko radnih grupa s predstavnicima svih navedenih tijela, *ad hoc* formiranih za potrebe kvalitetnog osmišljavanja i provedbe pojedinih sektorskih strategija/programa/planova.

Tablica 25 prikazuje ciljeve koji sažimaju upravo izrečene zaključke i preporuke. Tablica 26. prikazuje mjere i aktivnosti kojima će se sustav unapređivati u smjeru deklariranih ciljeva.

Tablica 25. Ciljevi unapređenja sustava aktera zaštite okoliša u OBŽ

C1	Svekoliko unapređenje komunikacije, suradnje i usklađenosti među postojećim akterima zaštite okoliša.
C2	Institucionalno jačanje svih pojedinih aktera zaštite okoliša, prvo mobiliziranjem postojećeg, a neiskorištenog kapaciteta i stručnim jačanjem, a prema potrebi i kadrovskim jačanjem.

¹⁰⁴ U tom kontekstu, vrlo vjerojatni dugoročni scenariji je ustrojavanje posebnog Odsjeka za zaštitu okoliša, te naglašeniji sektor zaštite okoliše u samom nazivu Zavoda (npr. preimenovanje u Zavod za prostorno uređenje i zaštitu okoliša – rješenje koje već postoji u Gradu Zagrebu, te Zagrebačkoj, Karlovačkoj, Varaždinskoj, Krapinsko-zagorskoj, Primorsko-goranskoj, Ličko-senjskoj, Istarskoj županiji.

¹⁰⁵ U osnovi, ovo je slučaj u kojemu se radi o stručnosti i znanju koje će se trajno koristiti. Treba pritom napomenuti da niti vlastiti razvoj isključuje angažiranje vanjskih konzultanata, niti angažiranje vanjskih konzultanata zamjenjuju potrebu za vlastitim razvojem, odnosno da je kombinirani pristup u pravilu najučinkovitiji, a često i jedini mogući način i razvoja vlastitih resursa i učinkovitog izvršenja postavljenih zadaća.

¹⁰⁶ Sredstva za takav vid kadrovskog jačanja lakše se osiguravaju, probno razdoblje omogućuje zaposleniku da dokaže svoju kvalitetu, a stručno napreduje i stekne kvalitetnu referencu, a Županija kao poslodavac ima priliku uvjeriti se u zadovoljavajuću kvalitetu kandidata.

¹⁰⁷ Potreba „ugradnje zaštite okoliša u sve strateške planove, programe i projekte“ prepoznata je već i u IOSO OBŽ (ŽGIOBŽ 14/04).

Tablica 26. Mjere unapređenja sustava aktera zaštite okoliša u OBŽ

Cilj	Mjere za ostvarenje ciljeva	Akteri	Rok	Fin.	
C1	M1	Iniciranje KONTINUIRANOG PROCESA SURADNJE MEĐU TIJELIMA DRŽAVNE UPRAVE (i vertikalne i horizontalne), PERIODIČKOM ORGANIZACIJOM RADIONICA NA TEMU IZ ZAŠTITE OKOLIŠA U OBŽ (prioritetni problemi, mogućnosti i ograničenja za njihovo efikasnije rješavanje,...). Institucionalizirati ovaj oblik suradnje na način da se ispred svakog aktera odredi kontakt osoba.	Nositelj ZPU, sudjeluju svi spomenuti	PR trajna	ŽP daje logistiku
C1	M2	Uspostava komunikacije i suradnje IZMEĐU ŽUPANIJSKIH UPRAVNIH TIJELA, ŽUPANIJSKE GOSPODARSKE KOMORE (ŽKO) I JAVNIH I PRIVATNIH PODUZEĆA NA PODRUČJU ŽUPANIJE, u vezi s temom zaštite okoliša. IDENTIFIKACIJA SVIH MOGUĆNOSTI ZA SURADNJU, uključujući: sufinanciranje županijskih projekata, donacije NVU, osiguravanje logistike, i dr. ORGANIZIRANJE PREZENTACIJA I RADIONICA na temu sustava upravljanjem okolišem (npr. ISO 14000, EMAS), odnosno na temu čistije proizvodnje, i sl.	Nositelji UOPG i ŽKO, sudjeluju JPP (članice ŽKO), HCZČP, konz., NVU	PR trajna	ŽP, GS, MF
C1	M3	USPOSTAVA BLIŽE SURADNJE S UDRUGAMA. Natječaji kojima se postiže dvojaka funkcija: 1) s relativno malim sredstvima pomoći uspostavu i inicijalnu fazu novih udruga, koje još nisu u stanju formulirati ozbiljne projekte, 2) sufinancirati rad jačih udruga, na osnovi valorizacije kvalitete ponuđenih i postojećih projekata. (npr. pokretanje zajedničkih Pilot demonstracijskih projekata održivog gospodarenja sa segmentima korištenja obnovljivih energija, razvoja eko-turizma, ekološke poljoprivrede i sl.).	Nositelji ZPU i UODD, sudjeluju NVU, JLS, JPP	PR trajna	ŽP, LP, MF, GS
C1	M4	Postupna USPOSTAVA PROCESA PROGRAMA ZAŠTITE OKOLIŠA, trajnog i u potpunosti participativnog, u svim njegovim fazama (utvrđivanje problema i prioriteta, planiranje, provedba, kontrola provedbe, promjene, dopune, prilagodbe). Stvaranje preduvjeta za izradu, te izrada lokalnih (općinskih, gradskih, za područja posebnih obilježja) programa zaštite okoliša (Lokalne Agende 21 / LEAP).	Nositelj ZPU, sudjeluju svi, naročito JLS i NVU (vezano uz LA 21).	PR trajna	ŽP, LP, MF
C1	M5	ORGANIZACIJA INFORMACIJSKOG SUSTAVA O OKOLIŠU ŽUPANIJE. Sustav je distribuiran po akterima. Uključeni su svi akteri, bilo kao sakupljači i obrađivači podataka i informacija, bilo kao strana koja daje informacije. Sustav je dostupan, i za prijedlog unosa i na uvid, svim akterima i drugim zainteresiranima. Značajna mjera za unapređenje komunikacije, koordinacije i kooperacije.	Nositelj ZPU, sudjeluju svi	PR trajna	ŽP, LP, DP
C1	M6	INICIRANJE PROMJENE UPRAVNIH OVLASTI, UKOLIKO TRENUTNA SITUACIJA KOČI SUSTAV – bilo kroz prijedlog izmjene zakona, bilo aktima Županije, unutar zakonom danih ovlasti.	Svi mogu biti inicijatori	PR, trajna	-
C1 C2	M7	Provesti INSTITUCIONALNE PROMJENE U UPRAVNIM TIJELIMA ŽUPANIJE I NJIHOVIM MEĐUSOBNIM ODNOSIMA, sukladno prijedlozima Programa: 1) jačanje kapaciteta za planerski i analitički aspekt zaštite okoliša u Zavodu (ZPU), 2) integracija brige o zaštiti i održivom upravljanju okolišem u upravna tijela zadužena za ekonomski razvoj Županije kroz institucionalizaciju njihove suradnje sa Zavodom (ZPU).	Županijska skupština i poglavarstvo	PR trajno	ŽP
C2	M8	INFORMATIVNO I STRUKOVNO OSNAŽIVANJE SVIH AKTERA KROZ ORGANIZIRANJE RADIONICA, PREZENTACIJA, VOĐENIH PROJEKATA, i sl. Radioničarski vođen proces, stručno potpomognut s razine Županije ili vanjskim konzultantima (profesionalnim ili udrugama) i izrada lokalnih planova zaštite okoliša, mogućnost je da se postigne više vrlo važnih ciljeva: 1) izrada prve verzije lokalnih programa zaštite okoliša, 2) profesionalno usavršavanje kadra u LU, 3) uspostava radne, operativne komunikacije među raznim, trenutno nepovezanim i izoliranim akterima.	Inicijator i organizator ZPU, sudjeluju svi, posebno JLS, NVU, JPP, ZI, konz.	PR trajno	ŽP, LP, MF, GS
C2	M9	KORIŠTENJE POSTOJEĆIH RESURSA U RAZNIM NVU ZA USPOSTAVU BOLJEG SUSTAVA NADZORA NAD STANJEM OKOLIŠA (ideja volonterskog Zelenog redarstva – uspješno proveden primjer je korištenje dobro organiziranih lovačkih udruga radi rješavanja problema stalnog obnavljanja divljih deponija u Nedelišću u Međimurskoj županiji).	Nositelj IZO, ZPU i JLS, provoditelj razne NVU	PR, trajno	ŽP, LP, GS
C2	M10	OCJENA DOSTATNOSTI POSTOJEĆEGA KADRA u kontekstu procesom participativnog planiranja utvrđenog programa aktivnosti, TE ODGOVARAJUĆA POPUNA KADRA, s jasnim opisom vrste angažmana. Stvarati dinamičan i učinkovit, a ne inertan i neučinkovit sustav.	Svi akteri, svaki za sebe	PR trajno	ŽP, LP, GS, DP, MF
C2	M11	Kontrolirano (namjenski, za projekte koji će s vremenom postajati sve kompleksniji i značajniji) PODIĆI RAZINU SREDSTAVA KOJIMA SE STIMULIRA AKTIVNOSTI UDRUGA.	ZPU, JLS, JPP	PR trajno	ŽP, LP, GS

Cilj	Mjere za ostvarivanje ciljeva	Akteri	Rok	Fin.	
C2	M12	JAČANJE SUSTAVA INSPEKCIJSKOG NADZORA NJEGOVIM POVEZIVANJEM S OSTALIM AKTERIMA ZAŠTITE OKOLIŠA, uključujući i aktere u čijem je djelokrugu sankcioniranje prekršaja (koji će funkcionirati tako da učinkovito destimulira daljnje kršenje normi). Glavni nositelji su inspekcije, no korisne prijedloge za moguće unapređenje postojećeg stanja mogu i trebaju davati svi, jer svatko vidi problem iz svoje perspektive, pa je razmjena viđenja najbolji način da se problem sagleda sustavno.	Nositelj IZO, IZP i dr. insp. – sudjeluju svi: drž. odvjetništvo, ZPU, JLS, NVU, JPP,...	PR trajno	DP, ŽP, LP, GS

Kazalo: Za pojašnjenje skraćenica vidi Popis skraćenica na početku Programa.